

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.80>

УДК 347.736

В. В. Вовк,

аспірант, Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-8969-3543>

БАНКРУТСТВО УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

V. Vovk,

Postgraduate student, Kyiv National University of Economics

named after Vadym Hetman

BANKRUPTCY OF UKRAINIAN COMPANIES IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION: ANALYSIS OF THE MAIN TRENDS

Через загальну нестабільність економічної та політичної ситуації в Україні зумовлених повномасштабною збройною агресією росії, спостерігається загострення кризових явищ, погіршення умов ведення підприємницької діяльності, збільшується ризик банкрутства підприємств. У статті розглянуто трактування «банкрутства», доречність його ототожнення із дефініціями «неплатоспроможність» та «неспроможність». Висвітлено загальні причини настання банкрутства, зокрема вплив війни на діяльність суб'єктів господарювання. Досліджено помісячну інтенсивність

відкриття проваджень про банкрутство за 2017-2023 рр. та проаналізовано кількість функціонуючих суб'єктів господарювання та частку збиткових, чисельність розглянутих справ про банкрутство, динаміку показників досудової санації, санації, ліквідації, відкритих проваджень у справі про неплатоспроможність та введених процедур погашення боргів боржника. Наведено коротку характеристику судових процедур, які застосовуються щодо боржника юридичної та фізичної особи. Також було розглянуто внесені під час воєнного стану зміни до законодавства про банкрутство. В результаті запропоновано кроки для покращення умов введення бізнесу і зниження ризику банкрутства, на державному, з врахуванням досвіду країн, що перебували в схожій ситуації, та підприємницькому рівнях.

Due to the general instability of the economic and political situation in Ukraine caused by the full-scale armed aggression of Russia, there is an aggravation of crisis phenomena, deterioration of business conditions, and an increased risk of enterprise bankruptcy. The article examines the interpretation of «bankruptcy», the appropriateness of its identification with the definitions of «nonsolvency» and «insolvency». The general causes of bankruptcy are highlighted, in particular, the impact of war on the activities of business entities. The monthly intensity of opening bankruptcy proceedings for 2017-2023 was studied, and the number of operating business entities and the share of unprofitable ones, the number of considered bankruptcy cases, the dynamics of indicators of pre-trial rehabilitation, rehabilitation, liquidation, open insolvency proceedings and introduced repayment procedures were analyzed debts of the debtor. A brief description of the court procedures applied to the debtor of a legal entity and an individual is given. Changes to the bankruptcy legislation introduced during martial law were also considered. As a result, steps are proposed to improve the conditions for business introduction and reduce the risk of bankruptcy, at the state level, taking into account the experience of countries that were in a similar situation, and at the business level.

The article assumes that the number of bankrupt business entities will increase due to the crisis situation in the country, difficult business conditions, and deterioration of the financial situation. On the one hand, bankruptcy is a solution to the problem of the insolvency of enterprises, it allows removing inefficient entities from the economic system, on the other hand, its mass implementation leads to destabilization of the economy, increases the risk of removing viable enterprises from the market, contributes to the increase in the number of intentional and fictitious bankruptcies. Based on this, the article concludes that it is expedient to apply and improve bankruptcy not only as a way of liquidating incompetent business entities, freeing individuals from debts, but also, first of all, as an effective mechanism for improving the financial and economic situation and restoring solvency.

Ключові слова. *Банкрутство, воєнний стан, неплатоспроможність, причини банкрутства, запобігання банкрутству, антикризове управління.*

Keywords. *Bankruptcy, martial law, insolvency, causes of bankruptcy, prevention of bankruptcy, anti-crisis management.*

Постановка проблеми. Функціонування економіки будь-якої країни залежить від ефективності роботи господарюючих суб'єктів на ринку. Внаслідок введення воєнного стану у лютому 2022 р., українські підприємства зіштовхуються з негативними наслідками війни, такими як руйнування промислових приміщень і обладнання, перебої в постачанні електроенергії, потреба в переміщені виробництва, порушення логістики тощо. Перелічені фактори підвищують ризики неплатоспроможності та неможливості виконання зобов'язань перед кредиторами, і як наслідок масового банкрутства українських суб'єктів господарювання.

Відповідно до дослідження Mastercard SME Index станом на серпень 2022 р. 61% українських підприємців продовжують працювати попри всі труднощі, а 91% тих, хто змушений був призупинити діяльність через кризу в країні та погіршення фінансового становища, готові відновити роботу в майбутньому

[1]. З огляду на це, актуальним стає дослідження основних тенденцій банкрутства в умовах війни, його причин, процедур, з метою розробки дієвих заходів відновлення платоспроможності, оздоровлення національних підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питання банкрутства підприємств в умовах воєнного стану приділили увагу Булик Д. [7], Вознюк О. [13], Олійник Т. [13], Остапенко Ю. [2], Стащук О. [7], Швидка Т. [2], Шостак Л. [7]. Розглядали проблематику законодавства про банкрутство та актуальні зміни до нього Васьковський О. [14], Островський С. [9]. Теоретичні засади банкрутства в своїх дослідженнях розкривали Великий Ю. [3], Зьома О. [3], Марусяк Н. [6], Пильнюк Д. [6], Рудика В. [3], Хомко Л. [4], Яновицька А. [4]. З більш статистичної сторони досліджують банкрутство Берест М. [8], Заюков І. [15], Поляков Р. [15].

Хоча існує багато праць, котрі прямо чи опосередковано розкривають тему дослідження, актуалізації набуває пошук рішень для забезпечення законодавством про банкрутство, перш за все, процесу відновлення діяльності суб'єктів господарювання, а не їх ліквідації.

Дослідження основних тенденцій банкрутства українських підприємств з урахуванням міжнародного досвіду відновлення економіки після соціально-економічної руйнації є важливим для розробки дієвого механізму відновлення платоспроможності підприємств, запобіганню банкрутства в воєнний та післявоєнний періоди.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення особливостей банкрутства як явища в Україні в умовах військової агресії, розкриття основних причин виникнення, огляд процедур, змін до законодавства в зв'язку з воєнним станом і окреслення заходів зменшення його негативного впливу на суб'єкти господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємною частиною регулювання ринкової економіки є банкрутство. Дане явище має дуалістичну природу, так як з одного боку банкрутство є способом вирішення проблеми

неплатоспроможності підприємств, прибирання неефективних суб'єктів із економічної системи з метою її захисту, та з іншого - його масове здійснення призводить до дестабілізації економіки, підвищення ризику виведення із ринку життєздатних підприємств, сприяє зростанню кількості навмисних і фіктивних банкрутств. В нашій державі відбувся тернистий шлях переходу від моделі банкрутства з чисто продебіторською позицією, шляхом введення деяких серйозних прокредиторських положень. Враховуючи сьогоденні реалії, першочерговою метою регулювання відносин банкрутства (неплатоспроможності) має залишитись не власне ліквідація, а надання можливості суб'єктам господарювання боржникам виконати свої зобов'язання перед кредиторами пройшовши «оздоровчі методи» [2].

Зважаючи на різнобічність, багатогранність даного явища, а також неоднозначність його проявів і несподіваність наслідків, для дефініції «банкрутство» є характерною наявність в економічно-правничому колі безлічі тлумачень. Даний термін має італійське походження, і складається із двох слів: «banco» - «лавка» і «rotto» - «зламаний». Таке поєднання слів вказує на звичай ламати чи хоча б перекидати лавку ринкового мінійла котрий став неспроможним [3].

Відповідно до дослідження Великого Ю., Зьоми О., Рудика В. [3], можна дійти висновку, що здебільшого науковці трактують «банкрутство» як «неспроможність боржника» задовольнити вимоги кредиторів, платити/виконати свої боргові зобов'язання, відновити платоспроможність тощо. Також деякі автори [3] у своїх визначеннях вказують на обов'язковість засвідчення даного факту судовими органами, і подальше проведення за їх участі, тож доцільним буде керуватись трактуванням наданим у законодавстві.

Загалом, перші свідчення врегулювання процедури банкрутства на державному рівні на території України було виявлено в текстах Руської правди (друга пол. XI ст. – XII ст.) [4, с. 24]. На сьогодні в українському законодавстві, а саме в Кодексі України з процедур банкрутства (далі - КУзПБ) [5], «банкрутство» трактується як визнана господарським судом неспроможність

боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному КУзПБ, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [5]. Законодавче трактування схоже на надані дослідниками, проте до його особливостей в порівнянні із ними можна віднести: 1) деталізацію способів відновлення платоспроможності; 2) уточнення, що у КУзПБ надано процесуальний порядок погашення грошових вимог; 3) підкреслення форми вимог кредитора – грошової [2].

Також законодавче визначення «банкрутства» є взаємозамінним терміну «неспроможність». Підставою для такого порівняння можна вважати особливості перекладу англійського терміну «insolvency», який широко застосовується в законодавстві інших країн для визначення стану боржника пов'язаного із неможливістю виконати свої зобов'язання, та одночасно перекладається як «неспроможність» та «неплатоспроможність» [4, с. 10-12]. Тож, проведемо порівняння понять «банкрутство» і «неплатоспроможність».

Власне неплатоспроможність можна розуміти як фінансовий стан в якому перебуває боржник. Це можуть бути як тимчасові труднощі (відносна неплатоспроможність), так і стійкі комплексні фінансово-господарські проблеми, які є перепорою у здійсненні господарської діяльності та загрожують існуванню підприємства (абсолютна неплатоспроможність). Варто зауважити, що абсолютна неплатоспроможність може мати зворотний факт, так як відповідно до ст. 65 КУзПБ за умов задоволення вимог кредиторів у повному обсязі, та за умови достатнього обсягу майнових активів, банкрут може продовжувати свою діяльність [4, с. 13; 5].

В результаті проведеного порівняння термінів «банкрутство» та «неплатоспроможність» встановлено, що «неплатоспроможність» охоплюється поняттям «банкрутство», але не може з ним ототожнюватись. Так абсолютна неплатоспроможність є підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство, а власне банкрутством вважається юридичний факт встановлений судом, що стає приводом для відкриття ліквідаційної процедури [4, с. 13].

Із цього також випливає, що банкрутство можна вважати останньою стадією кризового стану суб'єкта господарювання. З метою забезпечення можливості продовження його діяльності важливим є безперервний моніторинг умов діяльності підприємства та його власних показників, що можуть сигналізувати наближення кризового стану [6].

Існують різні підходи до класифікації значної кількості причин виникнення банкрутства. Та здебільшого фактори котрі сприяють появі даного явища поділяють на дві великі групи:

1) екзогенні (зовнішні): їх важко врахувати, іноді й передбачити, керівництво не може їх контролювати. Це може бути дефіцит кредитних ресурсів, рівень інфляції, нестабільність валютного та фінансового ринків тощо;

2) ендогенні (внутрішні): їх можна виявити заздалегідь, запобігти їх негативному впливу, і вони залежать від форми, методів та організації діяльності у суб'єкта господарювання. Це може бути неритмічність виробництва, зменшення обсягу інвестицій, зростання собівартості праці із одночасним зниженням її продуктивності тощо [3; 7].

Взагалі банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане із зниженням ефективності його діяльності [8]. Безумовно вплив інших негативних чинників має місце, проте на сьогодні одним із ключових факторів, що має різноманітні прояви і безпосередньо призводить до кризового стану та банкрутства українських підприємств є воєнний стан. Більш детально напрямки його впливу на діяльність суб'єктів господарювання відображено на рис. 1.

Враховуючи реалії постає об'єктивна необхідність подальшого внесення поправок до нормативної бази з регулювання відносин банкрутства. Взагалі КУзПБ у 2019 р. вніс різноманітні зміни до законодавства про банкрутство порівняно з попередньою редакцією закону про банкрутство, серед яких можна виділити такі основні нововведення:

- солідарна відповідальність керівника боржника за незаявлення про банкрутство;

- продовження підозрілого періоду для скасування правочинів боржника, що є додатковою підставою; встановлення строку процедури розпорядження майном;
- об'єднання мирової угоди й санації в єдину процедуру;
- продаж майна через систему PROZORRO;
- запровадження банкрутства фізичної особи (споживчого банкрутства);
- введення саморегулювальної організації арбітражних керуючих; скасування «спрощеної процедури» банкрутства [2; 9].

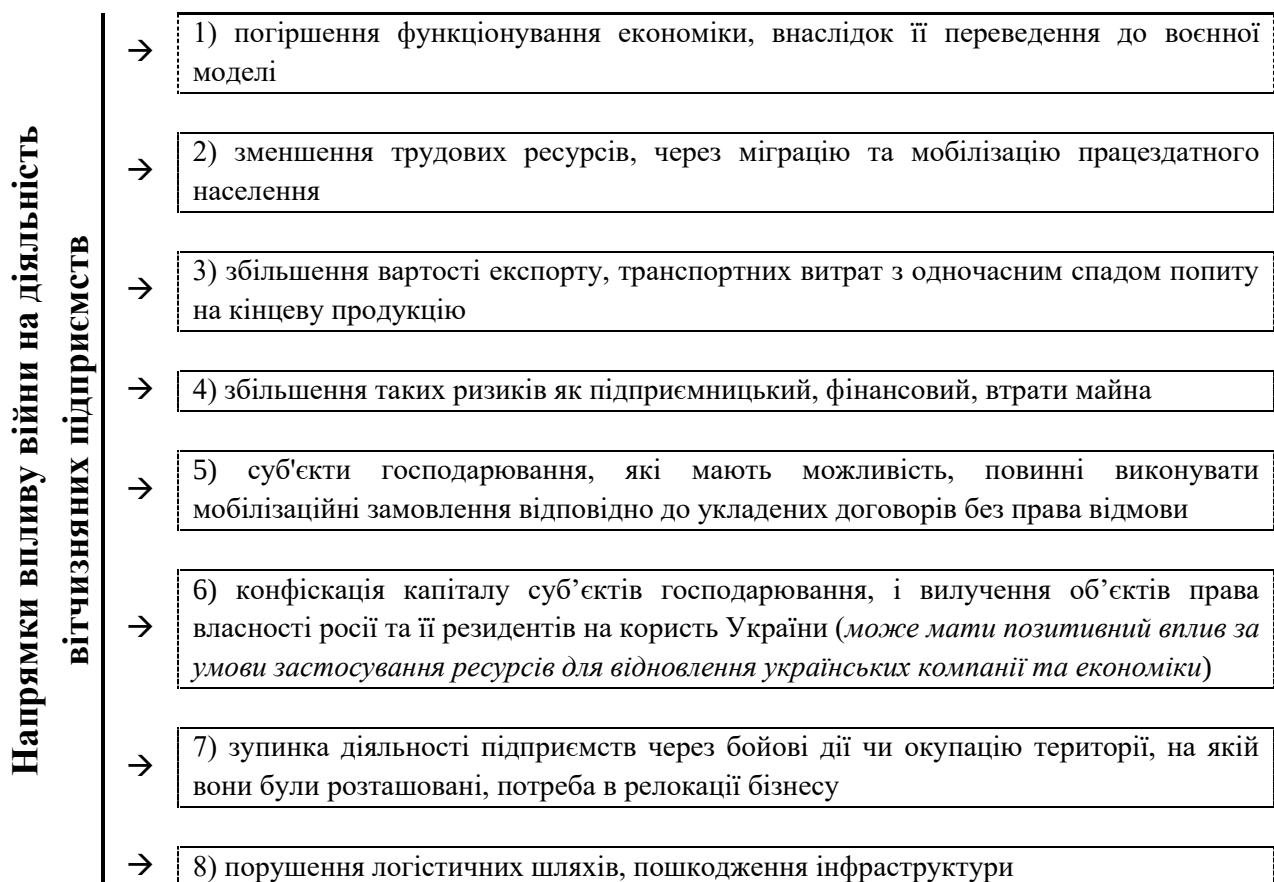

Рис. 1. Вплив воєнного стану на ймовірність банкрутства вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [7].

З початку повномасштабного вторгнення було запропоновано та ухвалено декілька законів, що впроваджують ряд нововведень у процедурі банкрутства, спрямованих на її автоматизацію та спрощення, усунення неузгодженостей та технічних недоліків у КУзПБ.

Зокрема, було ініційовано, та так і не прийнято, так званий «воєнний мораторій» на банкрутство у законопроекті №8231, що забороняв би відкриття проваджень у справах про банкрутство з ініціативи кредитора, що виникли до 24 лютого 2022 р. і призупинити провадження у справах, що було порушено після нього [2]. По своїй суті запропоновані зміни схожі на ті, що пропонував законопроект №3322 (за результатом розгляду якого прийнято Закон України №728-IX від 18 червня 2020 р.), та відомі як «ковідний мораторій на банкрутство». Та законодавець сам же і скасував його під час дії карантинних обмежень й натомість вніс положення, що дозволяють здійснювати провадження у справах про банкрутство з урахуванням особливостей, спричинених внаслідок пандемії COVID-19. Наведене ставить під питання ефективність введення «мораторію на банкрутство під час війни», та видається більш раціональним і дієвим забезпечення належного функціонування механізмів відновлення платоспроможності в умовах сьогодення та регулювання здійснення процедур банкрутства в період воєнного стану [10].

Проте фактично зміни до законодавства про банкрутство було запроваджено Законом України від 20.03.2023 р. № 2971-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [11] (далі – Закон про внесення змін) та Законом України від 13.07.2023 р. № 3249-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» [12] (далі – Закон про внесення змін щодо процедур банкрутства). Ознайомившись із метою розробки Закону про внесення змін [11], можна дійти висновку, що він фокусується на загальних проблемах вдосконалення КУзПБ, що полягають в усуненні технічних неузгодженостей, недоліків, врегулюванні суперечливих питань, узгоджені деяких його положень між собою. Натомість, Закон про внесення змін щодо процедур банкрутства [12] також має схожу мету, проте окрім цього прямо зазначається його націленість на спрощення доступу до процедур банкрутства, покращення їхньої ефективності в умовах воєнного та після воєнного стану.

Зокрема відповідно до даних законів на період дії воєнного стану та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування можливо:

- дистанційно проводити збори та комітет кредиторів;
- звільнити арбітражного керуючого від дисциплінарної відповідальності за невиконання обов'язків, якщо їх виконання унеможливлено у зв'язку із веденням бойових дій;
- продовження господарським судом строків проведення засідань;
- зупинити нарахування відсотків на зобов'язання боржника, які було реструктуризовано у відповідності з планом санації чи реструктуризації боргів боржника; також припиняється нарахування штрафних санкцій за невиконання боржником таких зобов'язань;
- відкрити справу про банкрутство без авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду, якщо було укладено відповідну угоду між боржником та арбітражним керуючим;
- провести обов'язкову оцінку шкоди та/або збитків, завданих боржнику внаслідок збройної агресії проти України в установленому порядку;
- не застосовувати солідарну відповідальність до органів управління боржника, за умови що боржник не звернувся до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство через збройну агресію проти України;
- надання відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, за умови якщо боржник до проведення підготовчого засідання доведе, що має діючий контракт за державним замовленням в сфері оборони, або ж вимоги кредитора через збройну агресію проти України [5].

Внесення даних змін являється виправданим кроком на шляху підвищення ефективності застосування законодавства з питань банкрутства (неплатоспроможності). Також доцільними є кроки з боку держави щодо підтримки бізнесу шляхом розробки та застосування механізмів, програм підтримки українського бізнесу заради подолання кризи неплатоспроможності та зменшення ймовірності банкрутства [13]. На сьогодні вже

використовуються: спрощена система оподаткування; гранти та мікрогранти; програми «Доступні кредити 5-7-9%», «Релокація бізнесу» тощо [7].

Незважаючи на внесенні зміни до законодавства про банкрутство, етапи визнання підприємства або фізичної особи банкрутом залишилися такими ж як і раніше. В разі порушення справи про банкрутство, до боржника залежно від його категорії, виду діяльності та наявності майна застосовуються відповідні судові процедури. Кожна судова процедура має своє призначення, власний правовий інструментарій та етапи проведення, а також наслідки застосування.

Згідно ст. 6 КУЗПБ щодо боржника юридичної особи можливе застосування таких судових процедур: розпорядження майном боржника; санація боржника; ліквідація банкрута. Натомість щодо боржника фізичної особи застосовують: реструктуризацію боргів боржника; погашення боргів. Їх загальну характеристику наведено у таблиці 1.

Тут же варто відзначити, що відповідно до КУЗПБ розрізняють санацію як позасудову процедуру (вводиться до відкриття провадження у справі про банкрутство) та як судову (застосовується власне у справі про банкрутство). До того ж попереднім законом про банкрутство було передбачено мирову угоду як судову процедуру, проте у нинішньому законодавстві, задля підвищення ефективності процедур банкрутства, було об'єднано в єдину процедуру мирову угоду та санацію [2; 14].

Відповідно до рис. 2 протягом досліджуваного періоду (2017-2022 рр.) частка збиткових підприємств у загальному обсязі підприємств коливалась від 25,7% до 28,6% внаслідок погіршення умов ведення бізнесу через пандемію COVID-19 та вимушених карантинних заходів. Із початком війни у 2022 р. цей показник зріс до 33,9%. Загалом дана тенденція є негативною, бо гальмує процес економічного зростання. Низька ефективність функціонування суб'єктів господарювання, призводить до зниження їх фінансової стійкості та власне неплатоспроможності, тож посилюється потреба в банкрутстві як інструменті антикризового управління та регулювання відносин між боржником та кредитором [8].

**Таблиця 1. Характеристика судових процедур, котрі
застосовуються щодо боржника**

Назва	Мета	Тривалість	Арбітражний керуючий	Можливі наслідки процедури
ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ БОРЖНИКА				
Розпорядження майном	збереження, ефективне використання майнових активів боржника, аналіз його фінансового стану	До 170 календарних днів без можливості продовження	Розпорядник майна	1) Продовження строку процедури в межах граничних строків 2) Введення процедури санації 3) Відкриття ліквідаційної процедури 4) Закриття провадження у справі про банкрутство
Санація	запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації	Не встановлено (на практиці не обмежено)	Керуючий санацією	1) Відновлення платоспроможності боржника 2) Затвердження змін до плану санації, продовження строку процедури 3) Відкриття ліквідаційної процедури
Ліквідація	задоволення вимог кредиторів шляхом продажу майна боржника та виведення з ринку нерентабельних та неперспективних підприємств	Не більше 12 місяців без можливості продовження (на практиці не обмежено)	Ліквідатор	1) Ліквідація банкрута 2) Продовження підприємницької діяльності 3) Введення процедури санації
ЩОДО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БОРЖНИКА				
Реструктуризація боргів	відновлення платоспроможності боржника	Не більше 5 р.; в разі погашення боргів за кредитами на придбання житла не більше 10 р.	Керуючий реструктуризацією	1) Припинення провадження в разі виконання плану реструктуризації боргів 2) Введення процедури погашення боргів 3) Закриття провадження у справі про неплатоспроможність
Погашення боргів	задоволення вимог кредиторів шляхом продажу майна боржника	Протягом 20 днів з дня отримання згоди на продаж майна перший аукціон	Керуючий реалізацією майна	1) Визнання банкрутом, закриття провадження у справі про неплатоспроможність; звільнення від боргів (не від всіх, є виключення)

Джерело: складено автором на основі даних [5; 14].

Також відмічається значний спад загальної кількості функціонуючих суб'єктів господарювання: у 2022 р. їх кількість впала на 223 744 од. або на 11,4%. Основною причиною виявлених тенденцій можна назвати загострення соціально-економічної та політичної криз в Україні. Проте необхідно враховувати, що в умовах тіньової економіки українські підприємства мають

схильність до приховування реальних доходів, навмисного відображення у фінансовій звітності «збитків» [15]. До того ж, доволі часто українські підприємства застосовують банкрутство як інструмент для фальсифікації, зловживання з метою ухилення від сплати податків, незаконного виведення активів боржника, чи незаконного їх заміщення.

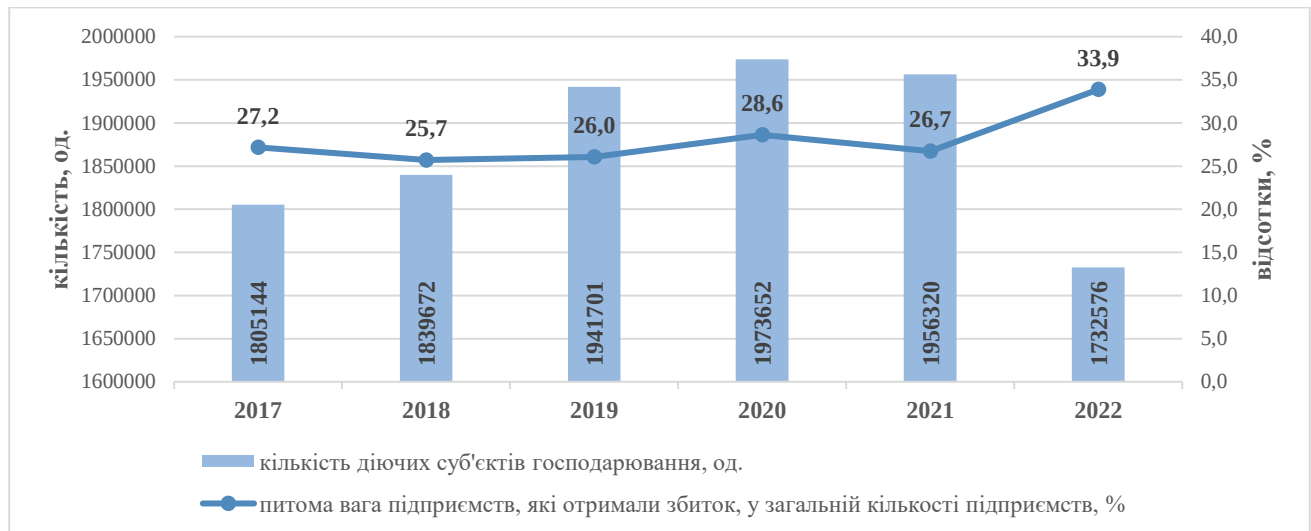

Рис. 2. Динаміка загальної кількості суб'єктів господарювання та частки збиткових суб'єктів в Україні за 2017-2022 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних [16].

Відповідно до даних рис. 3 бачимо, що загальна інтенсивність відкриття справ протягом 2017-2023 рр. коливалась в межах від 13 до 89 справ за місяць, проте в лютому 2022 р. відбувся пік.

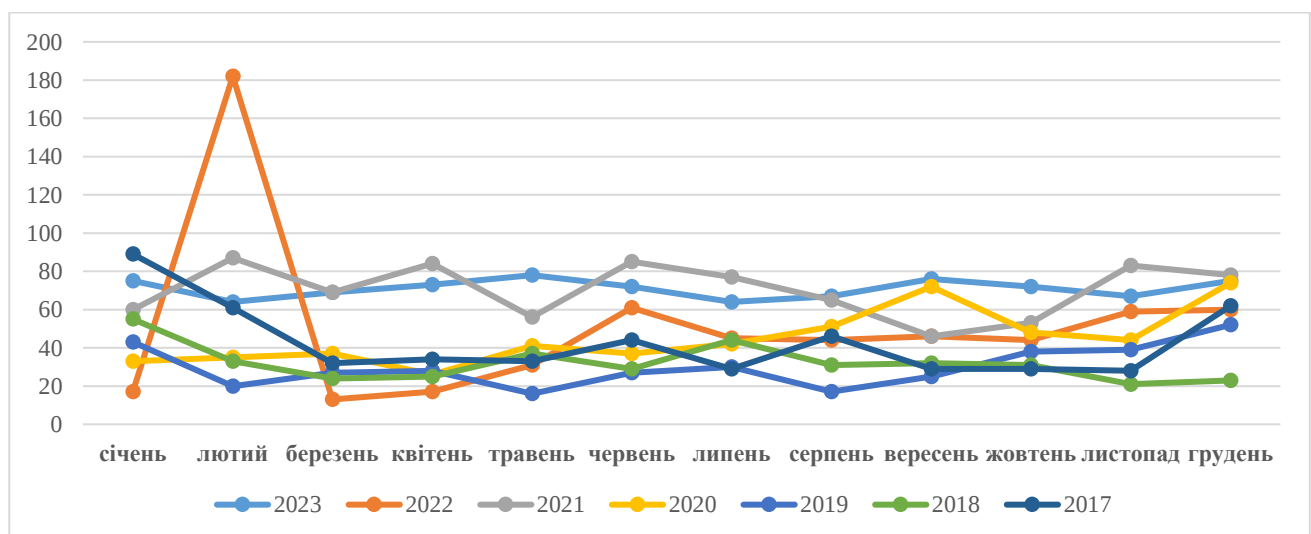

Рис. 3. Помісячна динаміка кількості відкритих проваджень про банкрутство за 2017-2023 рр., одиниці

Джерело: сформовано автором на основі даних [17].

У лютому 2022 р. відкрили 181 провадження, а з 24 лютого і до кінця місяця тільки 1 провадження. В подальшому кількість ініційованих проваджень поступово зростала до передвоєнного рівня. На підставі середнього значення відкритих за рік проваджень відмітимо тенденцію до зростання інтенсивності відкриття справ про банкрутство в досліджуваному періоді: у 2017-2020 рр. було менше 50 од., у 2021 р. — 70 од., у 2022 р. — 52 од., а у 2023 р. зросло до 71 од. Таку динаміку можна пояснити тим, що у значної кількості суб'єктів господарювання через форс-мажорні обставини виникла абсолютна неплатоспроможність, проте в подальшому вони почали намагатись пристосуватись до воєнних реалій і продовжити свою діяльність [13].

Проте можна говорити про загострення кризових явищ в економіці, так як станом на 2023 р. відмічається найбільша за досліджуваний період кількість підприємств, що знаходяться на стадії банкрутства (табл. 2). І також незважаючи на те, що кількість розглянутих господарськими судами справ за категорією банкрутство має переважно спадку динаміку протягом досліджуваного періоду, в I півріччя 2023 р. відмічається збільшення їх кількості на 2614 од. або на 64,6% в порівнянні із відповідним періодом в 2022 р.

Таблиця 2. Кількість справ з приводу банкрутства за 2017-2023 рр.

Тип справи, од.	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
відкриті провадження у справі про банкрутство	516	385	362	540	843	619	852
розглянуті справи за категорією банкрутство	17660	14518	14373	13519	16579	9728	6663*
досудова санація	3	2	3	5	10	6	9
введено процедур санації	45	27	18	17	24	18	32
відкриття ліквідаційної процедури	1312	833	703	428	676	558	645
поновлено проваджень у зв'язку із розірванням мирової угоди або визнання її недійсною	5	2	4	-	-	-	-
відкриті провадження у справі про неплатоспроможність	-	-	17	222	518	443	620
введення процедури погашення боргів боржника	-	-	-	48	191	180	167

**дані за I півріччя 2023 р.*

Джерело: сформовано автором на основі даних [17].

Відмічається зменшення кількості господарюючих суб'єктів, що знаходяться в процесі ліквідації, і одночасно переважно зростаючою є абсолютна чисельність підприємств котрі перебувають на стадії санації або ж щодо котрих застосовано досудову санацію. Проте негативним є те, що їх частка є незначною протягом 2017-2023 рр.: в процесі санації від загальної кількості підприємств щодо котрих відкрито провадження знаходяться від 2,8% до 8,7% суб'єктів, і тільки до 0,5-1,2% підприємств застосовано досудову санацію.

Таким чином, можна говорити про переважання процесів ліквідації проблемних підприємств, над процесами пошуку шляхів «врятувати» боржника. За умов збереження такої тенденції зростатимуть ризики збитків для кредиторів, постачальників і навіть держави. Також збільшується ймовірність настання «ефекту доміно», коли через дефолт клієнт не може виконати свої зобов'язання перед власними кредиторами (постачальниками), а вони тоді не можуть платити своїм, що в крайніх випадках призводить до «лавини» банкрутств [15].

Проте допускаємо, що в після воєнний період кредитори охочіше будуть погоджуватись на вирішення спору у справі про банкрутство шляхом запровадження санаційних процедур як засобу відновлення платоспроможності боржника спираючись на економічну доцільність такого рішення. Тож вже зараз варто вдосконалювати механізми санації підприємств [13].

Як було згадано раніше, КУЗПБ вперше впровадив інститут відновлення платоспроможності фізичної особи та визнання її банкрутом, незважаючи на те, чи була вона підприємцем, чи ні [9]. Відповідно із того часу з'явилися і зростає обсяг проваджень у справах про неплатоспроможність: середньорічний ріст їх абсолютної кількості складає 151 од. Інтенсивність введення процедури погашення боргів боржника фізичної особи має коливну динаміку: в 2020 р. становила 48 справ, зросла на 143 од. і досягла піку в 2021 р., та надалі спадає. Це число могло би бути більшим, якби не висока вартість процедури для фізичних осіб боржників.

Зважаючи на збройну агресію росії та анексію частини територій завдання щодо підтримки суб'єктів господарювання задля зменшення ймовірності їх банкрутства є комплексним. Так на підставі аналізу схожого досвіду країн, що потерпали від подібної ситуації (Кіпр у 1974 р., Молдова у 1992–1993 рр., Грузія у 2008 р.) Даниленко А. [18] вказує що існує висока ймовірність значного економічного спаду, зростання рівня безробіття у наступний після конфлікту рік, а відповідно зростають ризики неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Водночас на підставі досвіду даних країн можна виділити такі загальні напрями відновлення економіки:

- якомога швидше врегулювання конфлікту, чи хоча б завершення «гарячої» фази на максимально прийнятних умовах;

- ефективне залучення міжнародної допомоги, наприклад за рахунок проведення конференцій донорів, та подальша координація, контроль за використанням даної допомоги;

- проведення реформ націлених на створення привабливого інвестиційного клімату, в тому числі спрощення умов ведення бізнесу, введення податкових пільг, покращення системи оподаткування, оптимізація адміністрування податковими надходженнями;

- модернізація та структурна перебудова економіки, розвиток інноваційних виробництв та трудомістких галузей;

- втілення інфраструктурних проектів, але не задля простого відновлення об'єктів, а їх модернізації (у сфері енергетики з врахування потреб енергозбереження).

Зі свого боку, враховуючи сьогоденні складні умови господарювання, суб'єкти підприємництва мають докладати максимальних зусиль не для примноження прибутку, а для збереження, виживання власного бізнесу [7]. Так для зменшення ризику банкрутства підприємства можуть вжити таких заходів:

- приділення значної уваги розробці стратегії діяльності;

- утворення спеціальних підрозділів аналітики, що дасть керівництву інформацію для розробки прогнозів, швидкого реагування, і прийняття адекватних фінансово-економічних рішень;
- покращення швидкості й якості передачі інформації;
- припинення на деякий час чи закриття довгострокових інвестиційних проектів;
- зниження поточних і довгострокових витрат;
- підвищення обсягу прибутків, грошових надходжень [3; 7].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Загальна нестабільність економічної та політичної ситуації, зокрема негативний вплив пандемії та повномасштабної збройної агресії росії, призвели до ускладнення чи навіть унеможливлення ведення бізнесу та погіршення платоспроможності суб'єктів господарювання, збільшивши ризик їхнього банкрутства.

В дослідженні виявлено значне зменшення кількості функціонуючих підприємств у 2022 р. із піком відкриття справ про банкрутство у лютому того ж року, а також зростання частки збиткових суб'єктів господарювання і середнього значення відкритих за рік проваджень. Причиною цього є погіршення умов ведення бізнесу через форс-мажорні обставини. Припускаємо, що в подальшому кількість суб'єктів господарювання банкрутів ростиме.

Виходячи із цього доцільним є вдосконалення процедури банкрутства як механізму «оздоровлення» суб'єктів господарювання і відновлення їхньої платоспроможності. Крім того, важливим на рівні держави є покращення умов ведення підприємницької діяльності шляхом застосування реформ, програм підтримки бізнесу, залучення міжнародної допомоги. Підприємства ж на сьогодні мають перш за все зосередитись на недопущенні кризового стану, а не нарощенні прибутків.

Література

1. Mastercard. Половина українських підприємців переконані, що на відновлення знадобиться від одного до трьох років – дослідження Mastercard. Mastercard - Ein globales Technologieunternehmen in der Zahlungsverkehrsbranche. URL: <http://surl.li/qttnd> (дата звернення: 01.03.2024).
2. Швидка Т. І., Остапенко Ю. І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 229-234.
3. Рудика В. І., Великий Ю. М., Зьома О. Д. Економічна сутність поняття «банкрутство»: причини виникнення та наслідки на підприємстві. Інфраструктура ринку. 2018. № 18. С. 127-132.
4. Хомко Л. В., Яновицька А. В. Правове регулювання банкрутства : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 280 с.
5. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
6. Марусяк Н., Пильнюк Д. Банкрутство підприємства: сутність, причини та наслідки. Економіка та суспільство. 2021. № 33.
7. Стащук О., Шостак Л., Булик Д. Банкрутство підприємств в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 44.
8. Берест М. М. Статистичний аналіз процесів банкрутства в Україні. Бізнес Інформ. 2012. № 6. С. 89-92.
9. Островський С. О. Основні зміни процедури банкрутства відповідно до Кодексу з процедур банкрутства. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 2. С. 118-121.
10. Боярчуков М. Проєкт Закону № 8231: чи принесе новий мораторій на банкрутство очікуваний результат? - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/proekt-zakonu-8231-chi-prinese-noviy-moratoriy-na-bankrutstvo-ochikuvaniy-rezultat-.html> (дата звернення: 01.03.2024).

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 20.03.2023 р. № 2971-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-20#Text> (дата звернення: 17.03.2024).

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану : Закон України від 13.07.2023 р. № 3249-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3249-20#Text> (дата звернення: 17.03.2024).

13. Олійник Т. І., Вознюк О. І. Банкрутство суб'єктів підприємництва в умовах воєнного стану в Україні. Т. 3 : Економічні аспекти безпеки підприємства та стратегічні напрями формування фінансового простору країни : 36. наук. пр. Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 6-7 квіт. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 22-24.

14. Васьковський О. Судові процедури у справах щодо неплатоспроможності та банкрутства юридичних осіб: сутність. Право України. 2021. № 2021/07. С. 169.

15. Poliakov R., Zayukov I. Assessment of the relationship between liquidity and unprofitability of companies in preventing their bankruptcy. Problems and Perspectives in Management. 2023. Vol. 21, no. 1. P. 141-153.

16. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.03.2024).

17. Офіційний сайт Верховного суду України. Верховний суд України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> (дата звернення: 01.03.2024).

18. Даниленко А. Заходи економічної політики із подолання кризи в країнах, що постраждали від анексії: світовий досвід та рекомендації для України. Вісник Національного банку України. 2014. № 10. С. 14-19.

References

1. Mastercard (2022), “Half of Ukrainian entrepreneurs are convinced that recovery will take from one to three years - Mastercard research”, available at: <http://surl.li/qttnd> (Accessed 01.03.2024).
2. Shvydka, T.I. and Ostapenko, Yu.I. (2023), “Peculiarities of reforming bankruptcy legislation during martial law”, *Analitychno-porivnial'ne pravoznavstvo*, vol. 1, pp. 229-234.
3. Rudyka, V.I. Velykyj, Yu.M. and Z'oma, O.D. (2018), “The economic essence of the concept of "bankruptcy": causes and consequences at the enterprise”, *Infrastruktura rynku*, vol. 18, pp. 127-132.
4. Khomko, L.V. and Yanovyts'ka, A.V. (2022), *Pravove rehuliuвання bankrutstva [Legal regulation of bankruptcy]*, L'viv. derzh. un-t vnutr. sprav, L'viv, Ukraine.
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2024), “Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (Accessed 01.03.2024).
6. Marusiak, N. and Pyl'niuk, D. (2021), “Bankruptcy of the enterprise: essence, causes and consequences”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 33.
7. Staschuk, O. Shostak, L. and Bulyk, D. (2022), “Bankruptcy of enterprises under martial law”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 44.
8. Berest, M.M. (2012), “Statistical analysis of bankruptcy processes in Ukraine”, *Biznes Inform*, vol. 6, pp. 89-92.
9. Ostrovs'kyj, S.O. (2019), “Basic changes to the bankruptcy procedure in accordance with the Bankruptcy Procedures Code”, *Aktual'ni problemy vitchyznianoï iurysprudentsii*, vol. 2, pp. 118-121.
10. Boiarchukov, M. (2022), “Draft Law No. 8231: will the new moratorium on bankruptcy bring the expected result?”, available at: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/proekt-zakonu-8231-chi-prinese-noviy-moratoriy-na-bankrutstvo-ochikuvaniy-rezultat-.html> (Accessed 01.03.2024).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine “On making changes to some legislative acts of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-20#Text> (Accessed 17.03.2024).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2023), The Law of Ukraine “On the introduction of amendments to some legislative acts of Ukraine regarding certain issues of proceedings and application of bankruptcy procedures during the period of martial law”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3249-20#Text> (Accessed 17.03.2024).

13. Olijnyk, T.I. and Vozniuk, O.I. (2023), “Bankruptcy of business entities under martial law in Ukraine”, *Ekonomichni aspekty bezpeky pidpriemstva ta stratehichni napriamy formuvannia finansovoho prostoru krainy : Zb. nauk. pr. Mizhnar. naukovo-prakt. konf. [Economic aspects of the security of the enterprise and strategic directions of the formation of the financial space of the country: Collection of scientific works of the International Scientific and Practical Conference]*, Dnipro, Ukraine, pp. 22-24.

14. Vas'kovs'kyj, O. (2021), “Court procedures in cases of insolvency and bankruptcy of legal entities: essence”, *Pravo Ukrainy*, vol. 07, pp. 169.

15. Poliakov, R. and Zayukov, I. (2023), “Assessment of the relationship between liquidity and unprofitability of companies in preventing their bankruptcy”, *Problems and Perspectives in Management*, vol. 21, no. 1, pp. 141-153.

16. State Statistics Service of Ukraine (2024), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 01.03.2024).

17. Supreme Court of Ukraine (2024), available at: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> (Accessed 01.03.2024).

18. Danylenko, A. (2014), “Economic policy measures to overcome the crisis in countries affected by annexation: world experience and recommendations for Ukraine”, *Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy*, vol. 10, pp. 14-19.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2024 р.